

Józef Borzyszkowski

"W kręgu problematyki kaszubsko-pomorskiej : studia i szkice", Cezary Obracht-Prondzyński, Gdańsk-Wejherowo 2003 : [recenzja]

Acta Cassubiana 5, 245-249

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**CEZARY OBRACHT-PRONDZYŃSKI, W KRĘGU
PROBLEMATYKI KASZUBSKO-POMORSKIEJ.
STUDIA I SZKICE,**

GDAŃSK-WEJHEROWO 2003, SS. 284

W *Badaniach kaszuboznawczych w XX wieku*¹, swoistym raporcie i analizie dokonanych na tym polu przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, przygotowanym przy organizacyjno-redakcyjnym udziale C. Obracht-Prondzyńskiego, znajdziemy wielokrotnie jego nazwisko jako współtwórcy dorobku kaszubologii tegoż dwudziestego stulecia. Jednakże to, co przebadał i napisał on w minionym tysiącleciu stanowi jedynie zapowiedź jakości i wagi jego badań-publicacji, opuszczających oficynę wydawniczą Instytutu Kaszubskiego na początku III tysiąclecia. Pamiętać też trzeba, że C. Obracht-Prondzyński w tejże oficynie pełni wcale niepoślednią społeczną funkcję menadżera. Jako sekretarz redakcji „Acta Cassubiana”, organu naukowego (rocznika) Instytutu Kaszubskiego i sekretarz tegoż niepublicznego podmiotu naukowo-badawczego – jest jednym z głównych animatorów badań na kaszubsko-pomorskim gruncie. Jednakże najważniejsze są jego własne prace badawcze i będące ich owocem publikacje, w tym książki, z których tu omawiana należy do gatunkowo najcieńszych.

Przypomnijmy, że w 1999 r. ukazała się drukiem jego rozprawa pt. *Jan Karnowski. Pisarz, polityk i kaszubsko-pomorski działacz regionalny*, wydana przez Instytut Kaszubski w Gdańsku. Powstała ona w ramach Studium Doktoranckiego Instytutu Historii Uniwersytetu Gdańskiego. Zapoczątkowała ważną, postulowaną od lat przez uczonych i działaczy, serię biografii historycznych najważniejszych postaci ruchu kaszubsko-pomorskiego. Kolejne pozycje tej serii to: Józef Borzyszkowski, *Aleksander Majkowski (1876-1938). Biografia historyczna*, Gdańsk-Wejherowo 2003 i Joanna Schodzińska, *Franciszek Sędzicki (1882-1957) – działacz, regionalista i poeta kaszubski*, Gdańsk-Wejherowo 2003. W przygotowaniu są między innymi biografie Bernarda Szczęsnego, Władysława Pniewskiego i Floriana Ceynowy.

W 2002 r. pod firmą Instytutu oraz Wydawnictwa Uniwersytetu Gdańskiego

---

¹ *Badania kaszuboznawcze w XX wieku*. Materiały pokonferencyjne pod red. J. Borzyszkowskiego i C. Obracht-Prondzyńskiego, Gdańsk 2001.

ukazała się jego monumentalna rozprawa habilitacyjna *Kaszubi – między dyskryminacją a regionalną podmiotowością*. Dzieło to nie ma dotąd sobie równego. Jego znaczenie dostrzegli i ocenili wysoko humaniści, zwłaszcza historycy i socjologowie, ale nie zgłębili go chyba dotąd ani politycy, ani działacze kaszubsko-pomorscy. Ma ono bowiem obok wartości naukowo-poznawczych także ściśle społeczno-użyteczne i godne jest głębokiej dyskusji w środowisku politologów i polityków różnego szczebla – od lokalnych po centralne. Zawiera bowiem także współczesne oblicze regionalizmu kaszubsko-pomorskiego, w tym szczególnie ciekawy i wielowątkowy portret Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego od jego powstania w 1956 r. po współczesność. Chcąc określić rangę tej monografii, jej miejsce w badaniach kaszuboznawczych XXI wieku, można ją porównać jedynie z dwiema pozycjami – Andrzeja Bukowskiego *Regionalizm kaszubski. Ruch naukowy, literacki i kulturalny. Zarys monografii historycznej*, Poznań 1950 i *Kaszubi. Monografia socjologiczna*, pod red. Marka Latoszka, Rzeszów 1990. Warto też pamiętać o badaniach Brunona Synaka i jego monografii: *Kaszubska tożsamość. Ciągłość i zmiana*, Gdańsk 1998.

Pamiętamy, że na progu nowego stulecia ukazała się nowatorska, jak ocenił ją profesor Gerard Labuda, książka *Pomorze – Mała ojczyzna Kaszubów. (Historia i współczesność) / Kaszubisch-pommersche Heimat. (Geschichte und Gegenwart)*, w której również jest znaczący oryginalny udział autorsko-redaktorski C. Obracht-Prondzyńskiego².

Obok ww. dzieła *Kaszubi...*, najpoważniejszego dzieła o Kaszubach w Polsce w II połowie XX wieku, w dorobku C. Obracht-Prondzyńskiego wyróżniają się wielością i aktualnością podejmowanych wątków dwie monografie. Pierwsza to *Ku samorządnemu Pomorzu. Szkice o kształtowaniu się ładu demokratycznego*, wyd. Instytut Kaszubski i Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2002 oraz ta, tutaj najpierwsza, zasygnalizowana w tytule niniejszego tekstu. Ta pierwsza jest po trochu zapowiedzią drugiej, w której autor, będąc historykiem i socjologiem podchodzącym interdyscyplinarnie do badanej problematyki, a zarazem uczestniczącym aktywnie we współczesnym życiu społecznym, w owym kształtowaniu społeczeństwa obywatelskiego i budowaniu państwa demokratycznego, daje głęboką analizę i obraz badanej rzeczywistości w szerokim kontekście problematyki ogólnopolskiej i przemian społeczno-politycznych w Europie.

Prezentowana tu książka to tom różnych tekstów, powstałych przy przeróżnych okazjach, zwłaszcza krajowych i międzynarodowych konferencji historyków i socjologów, ale także całkiem nowych – oryginalnych. Ułożone w dwóch działach, których zawartość sygnalizuje spis treści. Cz. I: *Kaszubi a inni: historia*,

² Redaktorami tej książki są J. Borzyszkowski i D. Albrecht, Gdańsk-Lübeck, 2002. Zob. G. Labuda, *O Pomorzu jako ojczyźnie Kaszubów*, „Acta Cassubiana”, t. III, 2001, s. 233-251.

współczesność i pytania o tożsamość, a w niej: *Kaszubi a państwo prusko-niemieckie w XIX i na początku XX wieku; Między współżyciem a konfliktem. Życie codzienne na kaszubsko-niemieckim pograniczu; Niemcy widziani oczyma Kaszubów; Podobieństwa ideowe i wspólne inspiracje Młodokaszubów oraz twórców regionalizmu podhalańskiego; Kaszubi, Serbołużyczanie, Łemkowie. Próba porównania etnicznych grup regionalnych; Wizerunek Słowińców w powojennej publicystyce polskiej; Czy w Polsce powstają nowe narody? Przypadek Kaszub i Śląska; Milenium a tożsamość Gdańska; Kaszubi u bram Europy. Część II pt. *Problematyka społeczna, kulturalna i rodzinna* zawiera następujące teksty: *Problem zróżnicowania społecznego Kaszubów w XIX i XX wieku; Emigracja z Polski. Przyczyny – formy – cele – skutki; Wpływ emigracji na tożsamość regionalną Pomorzan; Kościół i wartości religijne w życiu społeczności kaszubskiej po 1945 roku; Epopeja Aleksandra Majkowskiego a inteligencki etos; Zjazdy rodziny na Kaszubach i Pomorzu; Prądyńscy – pomorska rodzina szlachecko-ziemiańska.**

Już same tytuły zawartych w tej książce studiów i szkiców sygnalizują bogactwo i oryginalność podejmowanej w nich przez autora problematyki. Na podkreślenie zasługuje innowacyjne ujęcie zdawałoby się odwiecznych problemów Kaszubów, np. ich relacji z Niemcami w kontekście stosunków polsko-niemieckich i życia na pograniczu, w świecie wielu narodów i wielu kultur. W części I, obok tekstów dotyczących owej problematyki niemieckiej, szczególnie aktualne wydają się artykuły dotyczące współczesnego stanu świadomości Kaszubów i Ślązaków oraz tożsamości Gdańska w kontekście otwartych dla nas bram Unii Europejskiej. Autor porusza tu fundamentalne problemy dotyczące wczoraj, dziś i jutra Kaszubów; uświadamia skutki różnych deklaracji, wyjaśnia ich uwarunkowania i zdaje się, że oczekuje kontynuacji rozważań, intelektualnego wysiłku oprócz kolegów badaczy przede wszystkim tych, którzy stanowią o najważniejszych podmiotach, instytucjach w ruchu i społeczności kaszubsko-pomorskiej. Owa szczególna aktualność tej problematyki wzrosła ostatnio w kontekście wyników i nie tylko medialnych następstw najnowszego spisu powszechnego³, jak też wystąpień szczególnego rodzaju polityka niemieckiego, jakim jest poseł Erika Steinbach, przewodnicząca Związku Wypędzonych w RFN. Nie bez znaczenia są też szczególnego rodzaju doświadczenia mniejszości narodowych i etnicznych w Europie Zachodniej, w tym dotyczące ich przywileje, o jakich marzą inni, nie tylko nad Radunią i Wisłą, pomijając odmienne realia, tradycje i powojenne doświadczenia społeczeństw starej Europy, do której wraca Rzeczpospolita.

Studiując dzieło C. Obracht-Prondzyńskiego, wydaje się jakoby autor, nie formułując wprost, stawia nowe pytania pod adresem społeczności kaszubskiej i jej

Zob. A. Jabłoński, *Kaszubi w spisie. Jeden z 5100*, „Pomerania”, 2003, nr 9, s. 22-23.

głównej reprezentacji, jaką stanowi Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie. Między wierszami czytamy pytanie „*Quo vadis Cassubia*”, dokąd prowadzą cię różne karna, uważające się za twoje elity; jak się ma ich obraz Kaszubów i poglądy, ukazywane w mediach do rzeczywistości i tego obrazu Kaszubów, jaki w wyniku badań zaprezentowali socjologowie, w tym sam autor. Chodzi o fundamentalne problemy narodu polskiego, o stosunek Kaszubów do własnej i innych przeszłości; o tradycję i ideały; o realia pracy organicznej; o niejednokrotnie sygnalizowane, ale nazbyt delikatnie, politykierstwo, prywatę i komercję.

Wydaje się, że zaprezentowany w omawianych studiach obraz Kaszubów jest nadal nazbyt barwny w sensie pozytywnym, a brak w nim nieco wciąż jaskrawo uwidaczniających się kolorów szarych aż po czarny. (Podobnie też we współczesnej literaturze kaszubskiej – brak jakichkolwiek krytycznych sygnałów, dotyczących społeczności kaszubskiej, obecnych u mistrzów poprzednich pokoleń, choćby u Aleksandra Majkowskiego w cyklu wierszy *Z małego miasta*). W tymże obrazie uderza brak śladów szerszych współczesnych dyskusji programowych, a jednocześnie małej konsekwencji w stosunku do uchwał i deklaracji kongresowych czy walnych zjazdów ZK-P z dawnej i całkiem niedawnej przeszłości. Niemal całkowicie, poza wyjątkami, brak jej nawet na łamach „Pomeranii”.

Nieco odmienny charakter od tekstów z części pierwszej mają artykuły zawarte w części drugiej omawianego tomu. Z jednej strony dostrzegamy w niej duży ładunek problematyki ściśle społecznej, z drugiej – dotyczącej świata wartości Kaszubów, w tym obrazu rodziny, stanowiącej jeden z filarów kaszubskiej tożsamości etniczno-regionalnej. Można zaznaczyć, że autor powyższe stwierdzenie dotyczące rodziny stawia blisko szeregu mitów, podobnie jak rolę nieco zmitologizowanego obrazu Kościoła i wartości religijnych w życiu Kaszubów.

Na szczególną uwagę, wnikliwe studium, nie tylko działaczy regionalnych i historyków czy socjologów, zasługuje tekst poświęcony epopei A. Majkowskiego *Žēce i przigodē Remusa* i etosowi inteligencji kaszubsko-pomorskiej. Znajdziemy w nim postulat zasadniczej debaty nad współczesną rolą inteligencji, próby określenia jej innowacyjności przy jednoczesnym chronieniu tradycji, niekiedy głównie folkloru. Ważne są w tym kontekście sygnały dotyczące pomijania imperatywu krytycyzmu wobec własnej społeczności, jak i woli pracy nad stanem własnej duszy, a przy tym dostrzeganych zjawisk i zagrożeń „*wszelkimi formami tak pozornie atrakcyjnego etnocentryzmu i grupowego ekskluzywizmu*” oraz różnego rodzaju kompleksu, także wobec „uczalech”.

Autor z ogromnym wyczuciem i rozeznanieniem problematyki zajmuje się również sprawami ściśle rodzinnymi, będąc jednocześnie kronikarzem i dokumentalistą życia – losów wielu znanych rodzin kaszubsko-pomorskich.

Bogactwo i aktualność poruszanych przez C. Obracht-Prondzyńskiego problemów, zagadnień z historii i współczesności życia, nieomal codziennego, społecz-

ności kaszubskiej, mniej kaszubsko-pomorskiej, jest nadto widoczne. Powoduje ono, że, sygnalizując zawartość tej książki, poruszanych przez autora z należyтым dystansem i krytycyzmem (choć niezbyt ostrym) zagadnień, można by napisać kolejne studium. Jestem przekonany, że ono i tak wkrótce się może ukazać i to pod nazwiskiem C. Obracht-Prondzyńskiego, najpoważniejszego już znawcy współczesnej problematyki kaszubsko-pomorskiej.